

ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫН ДАМУ

РАЗВИТИЕ АГРАРНОГО СЕКТОРА ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ

THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR
IN PAVLODAR REGION

А.А. НҰРҒАЛИЕВА¹

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

З.Ө. ИМАНБАЕВА²

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

Б.С. КОРАБАЕВ³

экономика және бизнес магистрі

¹ С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

² К. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

³ «Қаржы академиясы» АҚ

Аңдатпа. Өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымдарды оңтайлы дамытумен байланысты, оның инвестициялық тартымдылығына, агроөнеркәсіптік өндіріс тиімділігі мен халықтың өмір сүру сапасына әсер етуші өңір экономикасының жұмыс жасау мәселелері қарастырылған.

Аннотация. Рассмотрены вопросы функционирования экономики региона, связанные с рациональным развитием производственной и социальной инфраструктуры, оказывающей влияние на его инвестиционную привлекательность, эффективность агропромышленного производства и качество жизни населения.

Abstract. The issues of functioning of regional economy related to rational development of production and social infrastructure, which has impact on its investment attractiveness, efficiency of agri-industrial production and quality of life have been considered.

Тұтқалы сөздер: нарықтық қатынастар, аграрлық сектор, өңір, ауылшаруашылық тауар өндірушілер, әлеуметтік статус, инвестициялық тартымдылық, өмір сүру сапасы.

Ключевые слова: рыночные отношения, аграрный сектор, регион, сельхозтоваропроизводитель, социальный статус, инвестиционная привлекательность, качество жизни.

Keywords: market economy, agricultural sector, region, agricultural producers, social status, investment attractiveness, quality of life.

Агроөнеркәсіптік кешен қазіргі уақытта Қазақстан экономикасының маңызды секторларының бірі болып табылады. Оның қазіргі жағдайы және дамуының нақты қарқынды мемлекеттің азық-түліктік қауіпсіздігінің кепілі және елдің ішкі азық-түлік нарығының тұрақтылығының негізгі факторы болып қалады.

Павлодар облысының барлық он ауданы қысқа және ыстық жазбен және ұзақ және суық қыспен оқыс континенталды климаттың аймағында орналасқан. Өлке табиғи қазбаларға бай. (көмір, асыл металдар).

Облыстың экономикасы, негізінен, минералды және көмірсутекті шикізатты игерумен айналысатын өндірістік кәсіпорындардың есебінен қалыптасады.

Қолайлы топырақ-климаттық жағдайлар Павлодар облысында ауыл шаруашылығының дамуына ықпал етеді. Бұл Қазақстанның маңызды тың жерлері бар аудандарының бірі. Өңірдің ауылшаруашылық жер-суларының ауданы 11,2 млн. га құрайды [1].

Аграрная политика: механизм реализации

Облыста өсірілетін негізгі дақыл бидай болып табылады – егілген жерлердің ауданының шамамен жартысы. Егістің 15-17% басқа дақылдарға келеді. Одан басқа, облыста:

- картоп, көкөніс және бақша дақылдары;
- жаздық бидай, қарабидай;
- сұлы, күнбағыс;
- жемдік дақылдар өсіріледі.

Сүт-етті және ет-сүтті мал шаруашылығы дамып келеді. Биязы жүнді меринос қойлары өсіріледі. Құс шаруашылығы, балық шаруашылығы және орман шаруашылығы дамыған. Облыс балық шаруашылық су қорына және балық шаруашылығы мен балық аулауды қарқынды дамыту үшін қолайлы жағдайларға ие.

Су қоймаларында балықты жыл сайын аулау 120 тоннаны құрайды, Қ. Сәтбаев ат. каналының су қоймаларында – 90 тонна. Жергілікті мәнге ие 268 су қоймалары бар, оның ішінде;

- 178 – табиғат пайдаланушыларына бекітілген;
- 90 – резервтік қорға.

2014 жылы ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі 118,7 млрд. теңге, қарқын 1-кестеге сәйкес көрсетілген.

Жалпы өнім көлемінің ұлғаюы 2010 жылдың нәтижелерімен салыстырғанда 1,5 есе құрады. Нақты көлемнің индексі 2010 жылдың деңгейіне 52,9% құрады.

1-кесте. Павлодар облысында ауыл шаруашылығы өндірісінің негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2010ж.	2011ж.	2012ж.	2013ж.	2014ж.	Салыстырмалы өзгеру, %			
						2011ж.	2012ж.	2013ж.	2014ж.
Ауыл шаруашылығының жалпы өңірлік өнімі, млн. теңге	77644,3	60689,7	94522,2	79643,4	118680,7	78	109	89,2	133,4
Облыстың ЖӨӨ-гі а/ш ЖӨӨ-нің үлесі, %	9	5,9	6,2	5,2	7,7	65,6	105,1	83,9	148,1
ЖІӨ-гі а/ш ЖӨӨ-нің үлесі, %	4,7	4,2	4,1	4	5	89,4	97,6	97,6	125
Өндірістің салалары бойынша ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің құрылымы - барлығы, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	-	-
өсімдік шаруашылығы	56,8	35,8	47,2	31,7	52,6	63	131,8	67,2	165,9
мал шаруашылығы	43,2	64,2	52,8	68,3	47,4	148,6	82,2	129,4	69,4

Ескерту: «2010-2014 жж. Павлодар облысының ауыл, орман және балық шаруашылықтары» статистикалық жинағы, Павлодар, 2014 ж.

Өндіріс салалары бойынша ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің құрылымын зерттеу кезінде мынаны атап өту керек: 2014 жылдың қорытындылары бойынша 52,6 % өсімдік шаруашылығына тиесілі және 47,4 % – мал шаруашылығына (2-кесте).

Облыста жабық топырақты өсімдік шаруашылығымен 4 жылыжай және 374 көшетхана айналысады, маусым аралығында облыстың мұқтажы 4350 тонна болса, оларда жыл сайын 2360 тонна көкөніс

өсіріледі (3-кесте) [2].

Талданатын кезең ішінде дәнді дақылдардың жалпы жиналуында максималды мән 2010 жылы 826,7 мың тоннаны құрады.

Ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің құрылымынан көрініп тұрғандай, Павлодар облысының дәстүрлі саласы мал шаруашылығы болып табылады. Мал шаруашылығы саласының көрсеткіштері 4-кестеде көрсетілген.

Аграрная политика: механизм реализации

Орловка ауылында «Победа» ЖШС элитсемхоздар мәртебесіне ие, дәнді және жармалы дақылдардың тұқымдарын өсіреді.

400 басқа арналған сүт-тауарлы ферманы қайта құру аяқталды. Сонымен қатар заманауи бұзау қораның және сүтті бөтелкелерде шығару бойынша цехтің құрылысы жүріп жатыр.

Павлодар облысында мал шаруашылығының өнімдерін өңдеу объектілерінің болуы өнімдерді шығаруды жүзеге асыру үшін жеткілікті, ерекшелікті қойылтылған және концентрацияланған сүт құрайды. Осылайша, сүтті өңдеу бойынша 27 кәсіпорын әрекет етеді, 57 – шұжық бұйымдары мен жартылай фабрикаттарды шығару бойынша.

Мал шаруашылығын дамыту жемдік базаны бекітуді жобалайды. Шаруашылықтардың көбінде малдардың рационнда шырғанды жемдер, тамыртүйнек жемістері және пішендеме жоқ дерлік, мал жеміне деген мұқтаждық 30% ғана қанағаттандырылады. Жемдік дақылдардың егіндерінің

құрылымында дәнбұршақты және көп жылғы бұршақты шөптердің үлесі төмен.

Өңірдің ветеринарлық-санитарлық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсаттарында және малдарды жою ережелерінің талаптарына сәйкес облыста 115 мал соятын пункттер және алаңдар жұмыс істейді. Қамтамасыз етілу 66,5% құрайды. Өлген малдарды кәдеге жарату үшін 255 мал қорымдары пайдаланылады, немесе қамтамасыз етілу 64%. Ветеринарлық-алдын-алу шаралары бекітілген жоспар бойынша жүзеге асырылады. Жергілікті атқарушы органдар ветеринарлық мамандардың штаттарымен 86,3%-ға жасақталған.

Үлкен ставка суармалы егіншілікті және мал шаруашылығын дамытуға жасалады. Заманауи ылғал сақтайтын техниканы қолданумен аудандар бойынша республикада көшбасшы орынды алады [3].

5-кестеге сәйкес облыстың ауылшаруашылық құрылымдарының көрсеткіштері келтірілген.

5-кесте. Облыстың ауылшаруашылық құрылымдарының көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2010ж.	2011ж.	2012ж.	2013ж.	2014ж.	Салыстырмалы өзгеру, %			
						2011ж.	2012ж.	2013ж.	2014ж.
Шаруа қожалықтарын қоса, барлығы тіркелген ауыл шаруашылық құрылымдары, олардың ішінде:	3781	4114	4214	3641	3619	108,8	102,4	86,4	99,4
Мемлекеттік кәсіпорындар	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Шаруашылық серіктестіктер және АҚ	108	245	284	292	280	226,9	115,9	102,8	95,9
Өндірістік кооперативтер	5	17	19	18	11	340	111,8	94,7	61,1
Басқалары	40	15	13	13	16	37,5	86,7	100	123,1
Шаруа және фермерлік қожалықтар	3627	3689	3858	3293	3312	101,7	104,6	85,4	100,6
Ауыл шаруашылығында жұмыс істейтін жұмыскерлердің орташа жылдық саны, мың адам	13,9	14	13	11	10,7	100,7	92,9	84,6	97,3
Ескерту: «2010-2014 жж. Павлодар облысының ауыл, орман және балық шаруашылықтары» статистикалық жинағы, Павлодар, 2014 ж.									

Кестеден көрініп тұрғандай, ауылшаруашылық кәсіпорындарының үлкен бөлігі шаруа және фермерлік қожалықтармен келтірілген (3312 бірлік немесе 91,5%). Бүгінгі күні облыста етті өндіру бойынша ауылшаруашылық кәсіпорындарының және өңдейтін

қуаттардың толығымен біріктірілген кешені болып келетін, дайын өнімді өткізудің меншікті желісіне ие кәсіпорындар бар («РубиКОМ кәсіпорыны ЖШС», «РЭГТайм» ШҚ).

Кәсіпорындар бойынша өндірістік қуаттарды пайдалану 83% құрайды, негізгі шикі-

зат халықтан, сонымен қатар ет шетелден сатып алынады. 2013 жылдың қорытындылары бойынша облыс бойынша етті өндіру көлемі 40,8 мың тоннаны құрады, халықтың мұқтаждығы 35,9 мың тонна, өңірдің қамтамасыз етілуі – 113,8%. Өндірістің көлемдері:

- шұжық бұйымдары 3939 тонна, халықтың қамтамасыз етілуі – 197%;

- ет консервілері 614 тонна, қамтамасыз етілуі – 278% ;

- ет жартылай фабрикаттары 3414 тонна, қамтамасыз етілуі – 622%.

Облыс бойынша ет өңдейтін кәсіпорындарды жүктеу мақсатымен етті дайындау бойынша дайындау пункттерін ұлғайту бойынша жұмыс жүргізіліп келеді. Қазіргі уақытта облыста Қазақстан Республикасында 2013-2020 жылдарға АӨК дамыту бойынша салалық бағдарламаның шеңберінде шаралар жүзеге асырылып келеді (Агробизнес-2020).

Осы бағдарламаның негізінде 2013 жылы Павлодар облысына төмендегі субсидиялар бөлінді:

* малдарды сатып алуға субсидиялардың сомасы:

- «Бесагаин» ШҚ – 214 мың теңгені;

- «Болат» ШҚ – 3745 мың теңгені;

- «Айша» ШҚ – 107 мың теңгені;

- «Байдала» ШҚ – 197,5 мың теңгені;

- «Нукер» ӘКК – 2675 мың теңгені;

- «Жана ауыл» ШҚ – 107 мың теңгені;

- «Акпура» ШҚ – 24 000 мың теңгені;

- «Турар» ШҚ – 2700 мың теңгені;

- «Иларбек» ШҚ - 10200 мың теңгені құрады;

* селекциялық жұмыстарды жүргізуге: «Бакауов» ШҚ – 3984 мың теңге.

Субсидиялар «Басым дақылдар өндіруді субсидиялау арқылы өсімдік шаруашылығы өнімінің шығымдылығы мен сапасын арттыруды, жанар-жағармай материалдарының және көктемгі егіс пен егін жинау жұмыстарын жүргізу үшін қажетті басқа да тауарлық-материалдық құндылықтардың құнын және ауылшаруашылық дақылдарын қорғалған топырақта өңдеп өсіру шығындарын субсидиялау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 29 мамырдағы № 575 қаулысының шеңберінде бөлінеді. Баға түзу. Экономика әлемдік нарықтар үшін көбірек ашық бола бастаған жағдайларда ауыл шаруашылығы рентабельді, ал сыртқы сауда саясаты және бағаларды реттеу саясаты тұрақты және шаруашылық етудің әлемдік жүйесіне интеграциялануға ықпал еткен жағдайда ғана жеке инвестицияларды тарта алады [4]. Павлодар облысы экономикасының аграрлық секторының дамуындағы проблемалар жеткілікті, олар 1-сурет келтірілген.

Павлодар облысы ауыл шаруашылығының стратегиялық дамуы мақсаттары 2-суретте келтірілген.

Облыс халқының өсімдік майына, жарма бұйымдарына, көкөністерге және картопқа мұқтаждықтарын қамтамасыз ету мақсатымен тауарлардың импортталмастырылуының саясатын жүргізуге, өңірде өндірілетін азық-түлік өнімдерімен толығымен өз бетінше қамтамасыз етілуге өтуге мүмкіндік беретін бірқатар шараларды жүргізу керек:

- майлы дақылдар бойынша – облыстың 6,6 мың тонна өсімдік майына мұқтаждығы және күнбағыстың майтұқымдарын жеткілікті өсірген кезде өңдеудің кәсіпорындары өңірдің мұқтаждығын тек 10-15% ғана қамтамасыз етеді. Өсірілетін майтұқымдарының негізгі үлесі облыстың шектерінен тыс шикізат түрінде әкетіледі және өңірге дайын өнім түрінде қайтып келеді (өсімдік майы);

- жарма дақылдары бойынша – облыстың топырақ-климаттық жағдайлары жарма дақылдарын жылына 125,7 мың тонна жалпы жобалау қуатына ие өңдейтін кәсіпорындардың мұқтаждығын қамтамасыз ететін көлемдерде өсіруге мүмкіндік береді, ол қазіргі уақытта шикізаттың жеткіліксіздігінің салдарынан тек 25-30% ғана пайдаланылады (өйткені ауылшаруашылық тауарларын өндірушілер жарма дақылдарын өсіру аудандарын ұлғайтуға мүдделі емес). Мемлекеттік қолдау шараларымен өндіруді ынталандыру және өңдеудің ауылшаруашылық бірлестіктерінің және кәсіпорындарының бірігуі үшін жағдайлар тудыру, сервистік-дайындау орталықтарын құру жарма дақылдарын өндірудің және өңдеудің көлемдерінің өсуін қамтамасыз етуге, ал келесіде экспортқа бағдарланған өнімді өндіруге мүмкіндік береді;

- картоп және көкөніс-бақша дақылдары бойынша – берілген дақылдардың шамамен 70%-ы үй шаруашылықтарында өсіріледі және тек 30%-ы ғана – мамандандырылған картоп- және көкөніс-бақша шаруашылықтарында. Өнімді ұлғайту қорлары жеткілікті: суарылатын жерлер тек 24% ғана пайдаланылады [5].

Жалпы алғанда облыс бойынша ауыл шаруашылығы төмендегідей сипатталады:

- бай табиғи ресурстар;

- астық пен өсімдік шаруашылығы өнімдерінің экологиялық тазалығы және жоғары дәмдік сапасы;

- өңірде ірі агробірлестіктердің болуы;

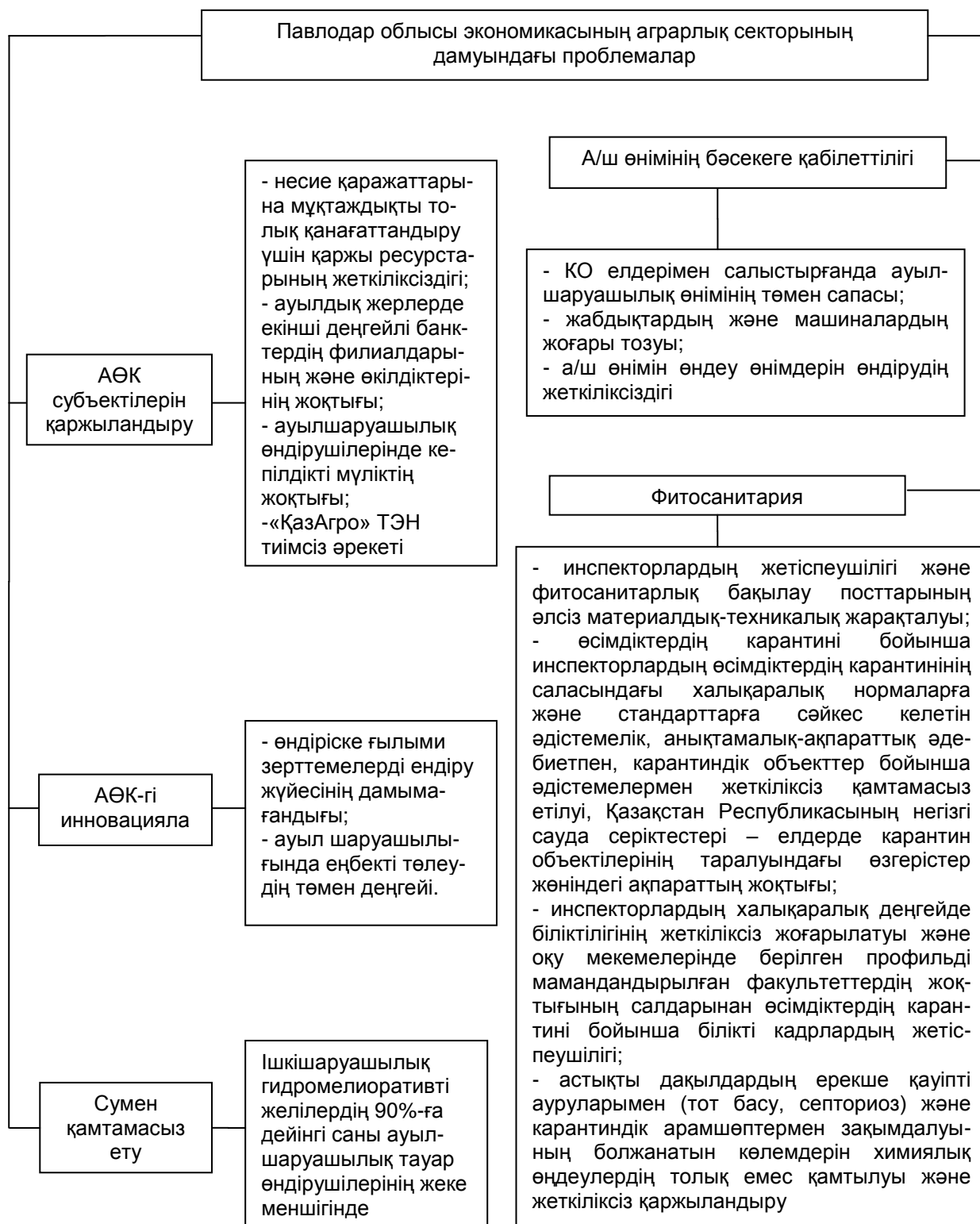
- білікті инженерлік-техникалық потенциалдың болуы;

- ауылшаруашылық дақылдарын өсірудің заманауи технологияларын пайдалану.

Қорыта келе, осы айтылған міндеттер мен көтерілген мәселелер ескеріліп, алға қойылған стратегиялық мақсаттар дұрыс іске асырылса ауыл шаруашылығы өркендеп, ауыл халқының әл-ауқаты жақсаратынына көміл сенеміз.

Аграрная политика: механизм реализации

1-сурет. Павлодар облысы экономикасының аграрлық секторының дамуындағы проблемалар

